

چکیده

برنامه درسی پنهان بعد غیرقابل پیش بینی یادگیری است. طراحی آموزشی بدون توجه به این بعد، غفلت از بخش مهم عواملی است که در یادگیری دانشجویان تاثیر فراوان دارد. بنابراین لازم است، عوامل اساسی موثر در شکل گیری برنامه پنهان شناسایی و آشکار شوند لذا هدف اصلی این تحقیق مقایسه ابعاد برنامه درسی پنهان بین دانشگاه های منتخب دولتی و آزاد استان کرمان بود. این تحقیق از نوع تحقیقات کاربردی و روش تحقیق مورد استفاده علی-مقایسه ای بود. جامعه آماری تحقیق کلیه دانشجویان کارشناسی علوم ورزشی دانشگاه های دولتی و آزاد منتخب استان کرمان شامل دانشگاه های شهید باهنر کرمان، ولی عصر رفسنجان، آزاد اسلامی واحد کرمان و آزاد اسلامی واحد رفسنجان به تعداد ۴۶۰ نفر بود. روش نمونه گیری به صورت تمام شمار بود که تعداد ۳۹۶ پرسشنامه قابل استفاده عودت گردید. برای سنجش ابعاد برنامه درسی پنهان از پرسشنامه رهنما و همکاران (۱۳۹۶) استفاده شد. روایی صوری و محتوایی این پرسشنامه به طور مطلوبی گزارش شد و پایایی آن در این تحقیق ۰/۸۵ بدست آمد. در این تحقیق از آمار توصیفی و استنباطی متناسب با اهداف و فرضیه های تحقیق استفاده شده است. برای مقایسه ابعاد برنامه درسی پنهان در بین دانشگاه های منتخب، از آزمون t مستقل با بهره گیری از نرم افزار SPSS نسخه ی ۲۲ استفاده گردید. نتایج تحقیق نشان داد که بین ابعاد برنامه درسی پنهان شامل نقش استاد، مکان فیزیکی، قوانین و مقررات، روش تدریس، روش ارزشیابی و محتوا در رشته علوم ورزشی در دانشگاه های دولتی و آزاد استان کرمان تفاوت معناداری وجود ندارد.

واژگان کلیدی: برنامه درسی پنهان، تدریس، دانشگاه، علوم ورزشی

فهرست مطالب

عنوان صفحه

۱	فصل اول
۱	کلیات تحقیق
۲	۱-۱ مقدمه
۴	۲-۱ بیان مساله
۷	۳-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق
۹	۴-۱ اهداف تحقیق
۹	۱-۴-۱ هدف کلی
۹	۲-۴-۱ اهداف اختصاصی
۹	۵-۱ فرضیه های تحقیق
۱۰	۶-۱ پیش فرض های تحقیق
۱۰	۷-۱ قلمرو تحقیق
۱۰	۱-۷-۱ قلمرو موضوعی
۱۰	۲-۷-۱ قلمرو زمانی
۱۰	۳-۷-۱ قلمرو مکانی
۱۰	۸-۱ محدودیت های تحقیق
۱۰	۹-۱ تعریف نظری واژه ها و متغیرهای تحقیق
۱۲	۱۰-۱ تعریف عملیاتی واژه ها و متغیرهای تحقیق
۱۳	فصل دوم
۱۳	ادبیات و پیشینه ی تحقیق
۱۴	۱-۲ مقدمه
۱۴	۲-۲ مبانی نظری تحقیق
۱۴	۱-۲-۲ منشأ برنامه درسی پنهان
۱۶	۲-۲-۲ تعریف برنامه درسی پنهان از دیدگاه صاحب نظران
۱۸	۳-۲-۲ نقاط مشترک تعاریف ارائه شده در مورد مفهوم برنامه درسی پنهان
۱۹	۴-۲-۲ دلایل توجه به برنامه درسی پنهان
۲۰	۵-۲-۲ ابعاد برنامه درسی پنهان

۲۷	۶-۲-۲ دیدگاه های برنامه درسی پنهان.....
۲۸	۱-۶-۲-۲ دیدگاه کار کردگرا.....
۲۸	۲-۶-۲-۲ دیدگاه انتقادی.....
۲۸	۳-۶-۲-۲ دیدگاه ساختار گرا.....
۲۹	۴-۶-۲-۲ دیدگاه تعامل گرا.....
۲۹	۵-۶-۲-۲ دیدگاه لیبرال.....
۳۰	۷-۲-۲ برنامه درسی پنهان در آموزش.....
۳۲	۱-۷-۲-۲ عوامل به وجود آورنده و مؤثر بر برنامه درسی پنهان در آموزش عالی.....
۳۴	۸-۲-۲ آموزش عالی.....
۳۶	۹-۲-۲ برنامه درسی در آموزش عالی.....
۳۸	۳-۲ پیشینه تحقیق.....
۳۸	۱-۳-۲ تحقیقات داخلی.....
۴۲	۲-۳-۲ تحقیقات خارجی.....
۴۵	۳-۳-۲ جمع بندی.....
۴۷	فصل سوم
۴۷	روش شناسی تحقیق
۴۸	۱-۳ مقدمه.....
۴۸	۲-۳ روش تحقیق.....
۴۸	۳-۳ جامعه آماری.....
۴۸	۴-۳ نمونه آماری، حجم نمونه، روش نمونه گیری.....
۴۹	۵-۳ متغیرهای تحقیق.....
۴۹	۶-۳ ابزار تحقیق.....
۴۹	۱-۶-۳ ساختار پرسشنامه.....
۵۰	۲-۶-۳ پایایی پرسشنامه.....
۵۰	۳-۶-۳ روایی پرسشنامه.....
۵۰	۶-۳ روش جمع آوری اطلاعات و داده ها.....
۵۰	۷-۳ روش آماری و شیوه تجزیه و تحلیل داده ها.....
۵۱	فصل چهارم
۵۱	تجزیه و تحلیل داده ها

۵۲	۴-۱-مقدمه.....
۵۲	۴-۲-یافته های توصیفی تحقیق.....
۵۲	۴-۲-۱-وضعیت تاهل.....
۵۳	۴-۲-۲-وضعیت جنسیت.....
۵۴	۴-۲-۳-وضعیت سن.....
۵۶	۴-۲-۴-وضعیت میزان مطالعه درسی در هفته گذشته.....
۵۷	۴-۲-۵-وضعیت شغل.....
۵۹	۴-۲-۶-وضعیت تعداد ترم گذرانده.....
۶۱	۴-۳-توصیف متغیرهای تحقیق.....
۶۱	۴-۳-۱-توصیف متغیر نقش استاد.....
۶۲	۴-۳-۲-توصیف متغیر روش تدریس.....
۶۲	۴-۳-۳-توصیف متغیر ارزشیابی استاد.....
۶۳	۴-۳-۴-توصیف متغیر قوانین و مقررات.....
۶۴	۴-۳-۵-توصیف متغیر مکان فیزیکی.....
۶۴	۴-۳-۶-توصیف متغیر محتوا.....
۶۵	۴-۴-تحلیل داده ها.....
۶۵	۴-۴-۱-آزمون کولموگروف اسمیرنوف(بررسی نرمال بودن).....
۶۶	۴-۵-بررسی فرضیات تحقیق.....
۶۶	۴-۵-۱-فرضیه اول.....
۶۶	۴-۵-۲-فرضیه دوم.....
۶۷	۴-۵-۳-فرضیه سوم.....
۶۸	۴-۵-۴-فرضیه چهارم.....
۶۹	۴-۵-۵-فرضیه پنجم.....
۶۹	۴-۵-۶-فرضیه ششم.....
۷۱	فصل پنجم
۷۱	بحث و نتیجه گیری
۷۲	۵-۱-مقدمه.....
۷۲	۵-۲-خلاصه تحقیق.....

۷۴.....	۳-۵ بحث و نتیجه گیری.....
۷۴.....	۱-۳-۵ بحث و نتیجه گیری فرضیه اول.....
۷۵.....	۲-۳-۵ بحث و نتیجه گیری فرضیه دوم.....
۷۶.....	۳-۳-۵ بحث و نتیجه گیری فرضیه سوم.....
۷۷.....	۴-۳-۵ بحث و نتیجه گیری فرضیه چهارم.....
۷۸.....	۵-۳-۵ بحث و نتیجه گیری فرضیه پنجم.....
۷۹.....	۶-۳-۵ بحث و نتیجه گیری فرضیه ششم.....
۸۰.....	۴-۵ پیشنهادهای تحقیق.....
۸۰.....	۱-۴-۵ پیشنهادهای برخاسته از تحقیق.....
۸۱.....	۲-۴-۵ پیشنهادهایی برای تحقیق های آینده.....
۸۲.....	منابع و مآخذ.....
۸۸.....	پیوست ها.....
۸۹.....	پرسشنامه.....

فهرست جدول ها

صفحه

عنوان

- جدول ۳-۱- تعداد جامعه ی آماری به تفکیک دانشگاه های منتخب مورد بررسی تحقیق..... ۴۸
- جدول ۳-۲- تعداد پرسشنامه های کامل برگشت داده شده..... ۴۹
- جدول ۳-۳- ابعاد و توزیع گویه های پرسشنامه ی تحقیق..... ۴۹
- جدول ۳-۴- ضریب آلفای کرونباخ مؤلفه های پرسشنامه ۵۰
- جدول ۴-۱- توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری بر اساس متغیر وضعیت تاهل به تفکیک چهار دانشگاه..... ۵۲
- جدول ۴-۲- توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری بر اساس متغیر وضعیت تاهل به تفکیک دانشگاه آزاد و دولتی..... ۵۳
- جدول ۴-۳- توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری بر اساس متغیر وضعیت جنسیت به تفکیک چهار دانشگاه..... ۵۳
- جدول ۴-۴- توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری بر اساس متغیر وضعیت جنسیت به تفکیک دانشگاه آزاد و دولتی..... ۵۴
- جدول ۴-۵- توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری بر اساس متغیر وضعیت سن به تفکیک چهار دانشگاه..... ۵۴
- جدول ۴-۶- توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری بر اساس متغیر وضعیت سن به تفکیک دانشگاه آزاد و دولتی..... ۵۵
- جدول ۴-۷- توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری بر اساس متغیر وضعیت میزان مطالعه درسی در هفته گذشته به تفکیک چهار دانشگاه..... ۵۶
- جدول ۴-۸- توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری بر اساس متغیر وضعیت میزان مطالعه درسی در هفته گذشته به تفکیک دانشگاه آزاد و دولتی..... ۵۷
- جدول ۴-۹- توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری بر اساس متغیر وضعیت شغل به تفکیک چهار دانشگاه..... ۵۷
- جدول ۴-۱۰- توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری بر اساس متغیر وضعیت شغل به تفکیک دانشگاه آزاد و دولتی..... ۵۸
- جدول ۴-۱۱- توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری بر اساس متغیر وضعیت تعداد ترم گذرانده به تفکیک چهار دانشگاه..... ۵۹

- جدول ۴-۱۲- توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری بر اساس متغیر وضعیت تعداد ترم گذرانده به تفکیک دانشگاه آزاد و دولتی..... ۶۰
- جدول ۴-۱۳- مقیاس نمره گذاری هایلر..... ۶۱
- جدول ۴-۱۴- مقادیر شاخص های توصیفی در خصوص متغیر نقش استاد..... ۶۱
- جدول ۴-۱۵- مقادیر شاخص های توصیفی در خصوص متغیر روش تدریس..... ۶۲
- جدول ۴-۱۶- مقادیر شاخص های توصیفی در خصوص متغیر ارزشیابی استاد..... ۶۳
- جدول ۴-۱۷- مقادیر شاخص های توصیفی در خصوص متغیر قوانین و مقررات..... ۶۳
- جدول ۴-۱۸- مقادیر شاخص های توصیفی در خصوص متغیر مکان فیزیکی..... ۶۴
- جدول ۴-۱۹- مقادیر شاخص های توصیفی در خصوص متغیر محتوا..... ۶۵
- جدول ۴-۲۰- آزمون کولموگروف اسمیرنوف یک نمونه ای برای متغیرهای تحقیق..... ۶۵
- جدول ۴-۲۱- شاخص مرکزی و پراکندگی متغیر نقش استاد به تفکیک دانشگاه آزاد و دولتی..... ۶۶
- جدول ۴-۲۲- نتیجه آزمون T مستقل برای بعد نقش استاد..... ۶۶
- جدول ۴-۲۳- شاخص مرکزی و پراکندگی متغیر روش تدریس به تفکیک دانشگاه آزاد و دولتی..... ۶۶
- جدول ۴-۲۴- نتیجه آزمون T مستقل برای بعد روش تدریس..... ۶۷
- جدول ۴-۲۵- شاخص مرکزی و پراکندگی متغیر ارزشیابی استاد به تفکیک دانشگاه آزاد و دولتی..... ۶۷
- جدول ۴-۲۶- نتیجه آزمون T مستقل برای بعد ارزشیابی استاد..... ۶۷
- جدول ۴-۲۷- شاخص مرکزی و پراکندگی متغیر قوانین و مقررات به تفکیک دانشگاه آزاد و دولتی..... ۶۸
- جدول ۴-۲۸- نتیجه آزمون T مستقل برای بعد قوانین و مقررات..... ۶۸
- جدول ۴-۲۹- شاخص مرکزی و پراکندگی متغیر مکان فیزیکی به تفکیک دانشگاه آزاد و دولتی..... ۶۹
- جدول ۴-۳۰- نتیجه آزمون T مستقل برای بعد مکان فیزیکی..... ۶۹
- جدول ۴-۳۱- شاخص مرکزی و پراکندگی متغیر محتوا به تفکیک دانشگاه آزاد و دولتی..... ۷۰
- جدول ۴-۳۲- نتیجه آزمون T مستقل برای بعد محتوا..... ۷۰

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱ مقدمه

برنامه درسی^۱ به عنوان یکی از ستون‌های الزام‌آور علوم تربیتی نقش بی‌بدیلی در عملکردهای تربیتی داشته است و حتی پا را فراتر از قلمرو رسمی بودن بیرون گذاشته و فرایندهای غیر رسمی را در بر گرفته است. برنامه درسی، به منزله ظرف و ظرفیتی در نظر گرفته شده است که کارکردهای چندگانه پیدا کرده و درصدد برآمده تا همه اتفاق‌های آموزشی آشکار و پنهان و شکل عملی شدن انتظارات و مقاصد آموزشی را در خود جای دهد و به منزله یک فرایند، مسیری باشد که آغاز و پایان جریان یادگیری و آموزش را به هم پیوند دهد (اسکندری، ۱۳۹۴). جکسون^۲ در سال ۱۹۶۸ واژه برنامه‌ی درسی پنهان را رسماً وارد ادبیات برنامه‌ریزی درسی کرد. او این واژه را در کتاب "زندگی در کلاس درس" مطرح نمود. همچنین دورکیهم^۳ مشاهده کرد بیشتر آموخته‌های یادگیرندگان از طریق متون و تصاویر گنجانده شده در برنامه درسی و کتاب درسی انجام می‌گیرد، حتی اگر او مستقیماً عنوان "برنامه درسی پنهان" را ذکر نکرده باشد، این اشاره به برنامه درسی پنهان دارد (به نقل از کنتلی^۴، ۲۰۰۹). از اواسط دهه ۱۹۷۰ متخصصان برنامه درسی، تلاشی در نظام مند کردن تمامی نظریه‌ها با نگرشی متاتئوریک داشته و موفق به ترسیم و ارائه نظام در این خصوص گردیدند که سه مقوله کلی "برنامه درسی رسمی یا صریح"^۵، "برنامه درسی عقیم یا پوچ"^۶، "برنامه درسی پنهان"^۷ یا مستتر" را در بر داشت (تقی پور و غفاری، ۱۳۸۸).

برنامه درسی پنهان به تدریس متن غیررسمی و غیرملموس نظام ارزش‌ها، هنجارها و طرز برداشت‌ها و جنبه‌های غیر آکادمیک مراکز آموزش عالی و جنبه‌های غیررسمی مراکز آموزش عالی که متأثر از کل نظام تربیتی به فلسفه حاکم، ساخت و بافت کلی جامعه باشد، اطلاق می‌شود. برنامه درسی پنهان اجمالاً به مجموعه‌ای از یادگیری‌ها در نظام آموزش عالی اطلاق می‌شود که در بستر فرهنگ حاکم بر محیط آموزشی (دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی یا حتی ابتدایی و متوسطه) و بدون برنامه‌ریزی و ارائه واحدی تحت نام برنامه درسی به دست دانش‌آموز و دانشجو می‌آید (قورچیان، ۱۳۷۳).

فرآیند یادگیری با برنامه درسی پنهان با عوامل گوناگون ارتباط دارد که هر یک از آنها در جریان و چگونگی یادگیری مؤثر است. نقش استاد، روش تدریس، ارزشیابی، قوانین و مقررات، مکان فیزیکی و محتوای درسی هر کدام به نوعی در یادگیری مؤثر هستند؛ این عوامل باید به صورت یک

¹ Curriculum

² Jackson

³ Durkheim

⁴ Kentli

⁵ Explicit Curriulum

⁶ Null Curriculum

⁷ Hiddin Curriculum

مجموعه به هم پیوسته عمل کند و هر عامل جزئی از کل محسوب می شود (ملکی، ۱۳۹۵). نقش استاد به تعامل بین دانشجو و استاد اشاره دارد. اگر استاد صرفاً نظرات خود را محور قرار دهد و با روحیه سلطه‌گری برخورد کند مانع بروز توانایی‌های دانشجویان می شود و در دانشجویان سلطه‌گری نسبت به دیگران را پرورش می دهد (نوروززاده، ۱۳۸۵). روش تدریس به شیوه‌های انتقال پیام اشاره دارد. این شیوه‌ها در برنامه درسی آشکار، آگاهانه و از قبل طراحی شده است و در برنامه درسی پنهان انتقال پیام و تأثیر نفوذ آن، ناآگاهانه، قصد نشده و غیر عمدی است (علیخانی، ۱۳۸۳). هر چه روش‌های تدریس متنوع تر و از نظر فراگیران جذاب تر باشد به قطع یقین در افزایش یادگیری آن-ها مؤثر خواهد بود. ارزشیابی نیز به نحوه‌ی سنجش استاد از یادگیری‌ها و دریافت‌های دانشجو اشاره دارد. بدیهی است که چنانچه انگیزه‌ی یادگیرنده به امر دیگری غیر از خردورزی معطوف باشد و استاد جز به بازگویی نقلی پدیده‌ها نپردازد، ارزشیابی صرفاً در طبقات پایین حیطه‌ی شناختی انجام خواهد گرفت و چنانچه نقطه عطف ارزشیابی توجه به قوه‌ی تحلیل و پردازش و ترکیب و قضاوت دانشجویان باشد به قطع یقین ارزشیابی به طبقات بالاتری از حیطه شناختی نائل می شود. قوانین شامل شیوه‌ی مدیریت و رهبری، سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌های درسی آشکار و نحوه‌ی اجرای آن، برنامه‌ی زمان بندی کلاس‌ها، نحوه‌ی گروه بندی دانشجویان، مقررات دانشگاه، مقررات انضباطی، روش‌های تشویق و تنبیه است که از جمله عوامل بسیار مهم در شکل‌گیری برنامه درسی پنهان هستند. هم راستا بودن این قوانین با توسعه اهداف علمی دانشجویان که موجب ارتباط مؤثر دانشجویان و مسئولین دانشگاه می شود ارتباط دارد (مهرام و همکاران، ۱۳۸۵).

مکان فیزیکی دانشگاه و کلاس درس نیز به محیط اطراف و شرایط فیزیکی آن اشاره دارد. بحث تأثیر مؤلفه‌ی مکان و فضا بر مشارکت دانشجو و هویت علمی مهم است و نوع فضا می تواند " جوینده‌ی دانش نبودن" را به دانشجویان القا نماید، بنابراین شیوه‌ی چیدن صندلی‌ها، فضا و ظرفیت کلاس‌ها، نور، صدا، تجهیزات حیاط دانشکده یا دانشگاه، راهروهای تنگ و طولانی همه و همه اثرات آموزشی و تربیتی دارند. دانشکده زیبا و سرسبز، نشاط و شادی را به ارمغان آورده، یادگیری را آسان می کند و برعکس مراکز آموزشی تنگ و کوچک با کلاس‌های کم نور، تخته فرسوده و صندلی‌های شکسته رغبت به درس، بحث و یادگیری را شاید برای همیشه از بین ببرند (نوید، ۱۳۹۳).

درباره‌ی محتوای درسی نیز بایستی به این نکته اشاره کرد که عدم همخوانی محتوا با نیازهای واقعی دانشجویان و عدم ارتباط افقی و عمودی آن با دیگر موضوعات مورد تدریس، می تواند سبب کاهش علاقه‌ی یادگیرنده‌ها به پیگیری و کاوش علمی شود (مهرمحمدی، ۱۳۹۶).